

Фёдар Піскуноў. Мова як сістэма: Правапіс у святле камп'ютарна-лінгвістычнага аналізу / склад.: К. Ф. Піскуноў, К. М. Пучынская ; пад рэд. М. Р. Прыгодзіча. Мінск : Рэдакцыя часопіса «Роднае слова», 2014. 360 с.

Навуковая спадчына Фёдара Антонавіча Піскунова яшчэ толькі пачынае асэнсоўвацца, таму важным крокам у гэтым кірунку стала выданне зборніка публікацый даследчыка – «Фёдар Піскуноў. Мова як сістэма: Правапіс у святле камп'ютарна-лінгвістычнага аналізу» (Мінск, 2014). Такія зборнікі навуковых прац апошнім часам набываюць і іншы сэнс, паколькі яны служаць не толькі грунтоўным лінгвістычным дакументам, але і могуць быць паспяхова выкарыстаны ў навучальным працэсе.

Варта адзначыць, што зборнік атрымаўся арыгінальным выданнем, якое арганічна спалучае і навуковыя публікацыі Фёдара Піскунова, і рэцэнзіі на яго «Вялікі слоўнік беларускай мовы», які стаў помнікам мовазнаўцу, а таксама ўспаміны, нататкі, развагі яго калег і сяброў.

Ф. А. Піскуноў з самага пачатку сваёй навуковай дзейнасці выказаў прыхільнасць да найбольш сучасных метадаў даследавання мовы, пра што сведчыць выкарыстанне ім у якасці асноўнага сродку вывучэння граматычнага матэрыялу сістэм камп'ютарнага мадэлявання маўлення. Дзякуючы вялікаму навукова-арганізацыйнаму таленту Ф. А. Піскунова быў ажыццёўлены фундаментальны навуковы праект па стварэнні першай прафесійнай праграмы праверкі беларускай арфаграфіі «Літара» для Microsoft Office 2000–2003, якая была перададзена аўтарам у вольнае карыстанне. Праграма «Літара» стала самым вялікім слоўнікам беларускай мовы, бо змяшчае больш за 170 тыс. слоў. Самую складаную, манатонную працу ўзяў на сябе Ф. А. Піскуноў – тэхнолаг навуковага праекта, які перапрацаваў сотні тысяч слоў і адпаведным чынам упарадкаваў іх у лагічную сістэму. «Літара» – першы «спэлчэкер» беларускай мовы такога маштабу. Раней былі спробы зрабіць «камп'ютарны карэктар», але ніводзін з іх не меў дастатковай слоўнікавай базы і базы словаформ.

Упершыню ў беларускай лінгвістыцы была апісана поўная марфалагічная класіфікацыя парадыгмаў беларускага дзеяслова і назойніка, на аснове якіх Фёдар Антонавіч стварыў электронны слоўнік «Парадыгма» аб'ёмам звыш 134 тыс. лексем, прэзентацыя якога адбылася ў 2010 г. Слоўнік утварае адзіны праграмны комплекс з праграмай праверкі арфаграфіі «Літара». Гэты праграмны комплекс забяспечвае зручную працу з беларускамоўнымі тэкстамі, як у працэсе іх стварэння, так і падчас апрацоўкі (чытання, праверкі, рэдагавання).

Фёдар Антонавіч слушна заўважыў, што інфарматызацыя з'яўляецца адным з найбольш важных механізмаў мадэрнізацыі грамадства. Наяўнасць тэхналогій з навучальным патэнцыялам істотна ўплывае на арганізацыю вучэбнага працэсу, павялічвае яго магчымасці, спрыяе ўзнікненню новых педагагічных тэхналогій, заснаваных на выкарыстанні сучасных камп'ютарных сродкаў.

Па-сапраўднаму наватарскім характарам вызначаюцца тэарэтычныя артыкулы Ф. А. Піскунова, прысвечаныя разгляду найбольш складаных пытанняў сучаснага беларускага правапісу («Правапіс спалучэнняў *ЕА/ЭА, ЕЯ/ЭЯ*», «Спалучэнне галосных у запазычаных словах: *ІЯ (ЫЯ), ІЕ (ЫЕ)* ці *ІА (ЫА), ІЭ (ЫЭ)*», «Правапіс *О* ў складаных словах: з досведу распрацоўкі электроннай базы беларускай мовы» і інш.). Даследчык лічыў, што «зварот да прадстаўнічых моўных баз дадзеных – гэта эфектыўны шлях выяўлення тэндэнцый напісання, што паслужыць асновай для фармулявання прапанов па ўдакладненні або змене правапісных нормаў» (с. 37). Ён быў упэўнены ў «непрымальнасці пашырэння паняцця “нарматыўнасць” за межы чыста правапісных фактаў мовы» (с. 187). У дачыненні да стандартызацыі мовы аб'ектам крытыкі Ф. А. Піскунова з'яўляюцца «шабланізацыя падыходаў і кіраванне “літарай”, а не “духам” прадпісанняў, непераадольнае і пакуль пашыранае ўяўленне “няма слова ў слоўніку – няма ў мове”» (с. 49).

Многія назіранні і меркаванні, якія ўзніклі падчас сістэматызацыі фактаў марфалогіі і арфаграфіі,

адлюстраваны ў шэрагу публікацый, змешчаных у рэцэнзуемым зборніку. У канцэнтраваным выглядзе погляды Ф. А. Піскунова аб стане беларускай мовы і надзённых задачах для яе адраджэння змешчаны ў аўтарскай прадмове да «Вялікага слоўніка беларускай мовы».

Паводле аўтара, у слоўнік трапіла лексіка апошніх дзесяцігоддзяў, а таксама словы з былых часоў, якія раней не ўваходзілі ў слоўнікі.

Фёдар Антонавіч вызначае гэты слоўнік як даведнік з сістэмнай падачай арфаграфічных, акцэнтацыйных і словазмяняльных (парадыгматычных) характарыстык слоў, што сустракаюцца ў шматлікіх крыніцах мастацкай і спецыяльнай літаратуры. Асабліва ўвага аддавалася лексіцы, датычнай гісторыі, этнаграфіі, вытворчай дзейнасці, літаратуры беларускага народа, якая дагэтуль у значнай частцы прыносілася ў ахвяру так званай нарматыўнасці, неабмежавана пашыранай на рэестравы склад і сферу словаўжывання.

Паводле глыбокага пераканання аўтара, «абгрунтаваная нармалізацыя словаўжывання і рэlevantная семантычная атрыбуцыя слоўнага складу магчымыя **толькі** на этапе істотнага пашырэння функцыі беларускай мовы і намінажэння колькасці актыўных карыстальнікаў да пераважнага ці, прынамсі, парытэтнага ўзроўню» (с. 146–147).

Ф. А. Піскуноў у сваіх артыкулах актыўна выкарыстоўвае і цытуе сучасныя айчыныя і замежныя даследаванні, ствараючы карціну маштабнасці навуковага дыскурсу, прысвечанага праблемам камп'ютарнага вывучэння беларускай мовы, яе тэхналогіям і формам.

Тэматычны і змястоўны аналіз дазваляе вылучыць сярод артыкулаў некалькі блокаў. Па-першае, уласна лінгвістычны (структурна-семантычны і лінгвапрагматычны) аналіз актуальнага стану і перспектывы айчыннага правапісу. Па-другое, філасофскі і метадалагічны ракурсы даследаванняў моўнай сістэмы, аналіз эпістэمالагічнага поля мультымедыя. Патрэбае, сацыялагічны і паліталагічны аспекты даследаванняў пагражальнага стану сучаснай беларускай літаратурнай мовы. Выдатныя навуковыя далягляды! Гэта адно з нешматлікіх сучасных выданняў, дзе прадстаўлены калейдаскоп

навукова-даследчай практыкі Ф. А. Піскунова, які не быў прафесійным філолагам – атрымаў дыплом хіміка (БДУ, 1971) і далей працаваў у тэхнічнай галіне: з'яўляўся навуковым супрацоўнікам Інстытута электронікі НАН Беларусі, з 2008 па 2010 г. – навуковым супрацоўнікам Фізічна-тэхнічнага інстытута НАН Беларусі.

Матэрыялы артыкулаў суправаджаюцца табліцамі, графікамі, дыяграмамі, малюнкамі, якія адлюстроўваюць сур'ёзны навуковы падыход і высокую ступень абагульнення і схематызацыі вынікаў даследаванняў. Ф. А. Піскуноў даследуе актуальны матэрыял, ужывае сучасную метадалогію і рэалізуе розныя метадалагічныя прыцыпы аналізу. Цікавымі з'яўляюцца метадычныя прыёмы, выкарыстаныя для аналізу эмпірычнага матэрыялу і абагульнення атрыманых вынікаў. Практычна за кожным артыкулам – шматгадовая і невыпадковая даследчая цікавасць аўтара, яго рухлівая шматгадовая праца.

Друкарская і паліграфічная культура выдання высокая. Паўнату ўяўлення пра маштаб асобы вучонага ствараюць рэдкія архіўныя фотаздымкі.

Дзякуючы намаганням доктара філалагічных навук прафесара М. Р. Прыгодзіча, сына навукоўца К. Ф. Піскунова, а таксама рэдактара часопіса «Роднае слова» К. М. Пучынскай айчыныя мовазнаўцы атрымалі ўнікальную кнігу, якая, несумненна, будзе карыснай як у іх тэарэтычнай, так і ў практычнай дзейнасці. Публікуючы рарытэтныя матэрыялы нашых навукоўцаў, мы ствараем грунтоўную базу для далейшых плённых даследаванняў, далучаючыся да вывучэння мала-распрацаваных сфер філалагічнай навукі.

Зборнік можна рэкамендаваць не толькі даследчыкам і выкладчыкам, чыя навуковая цікавасць сфарміравалася даўно і ўключае ў сваё поле новыя аб'екты і прадметы аналізу, але і студэнтам, магістрантам, аспірантам, якія толькі пачынаюць свой шлях у навуцы і зацікаўлены ў пашырэнні даследчага далягляду і паглыбленні спектра актуальных метадалагічных прынцыпаў.

Г. К. Чахоўскі,
кафедра сучаснай беларускай мовы
філалагічнага факультэта БДУ